

8

Karjalaista
kulttuuria

hauskoja
perinnetuokioita

Karjalaista kulttuuria

hauskoja perinnetuokioita

8

Karjala ja karjalaisuus

8.1

Mikä on Karjala?

Karjala on kulttuurialue, jonka asukkailla on oma yhteinen historiansa. Alueena Karjala on laaja, eikä näin ollen suinkaan yhtenäinen: mitään varsinaista yhtä ja ainoaa karjalaista kulttuuria ei ole olemassa. Karjala jakautuukin useaan erilaiseen alueeseen, joista jokainen ilmentää karjalaisuutta omalla persoonallisella tavallaan.

Karjala on syntynyt idän ja lännen rajamailla; vuosisatojen ajan se on sijainnut Suomen ja Venäjän välissä. Hallinnollisesti Karjalan alue on aikojen saatossa kuulunut milloin Suomelle ja milloin Venäjälle, yleensä raja on vieläpä halkaissut Karjalan kahtia. Nykyisinkin osa Karjalasta kuuluu Suomelle, suurin osa on kuitenkin Venäjän hallinnassa. Vaikutteita kulttuuriinsa Karjala on omaksunut molemmista suunnista. Karjalaisuudesta onkin kehittynyt kirjava ja moniulotteinen tapa elää.

Suomi menetti toisen maailmansodan seurauksena aiemmin sille kuuluneen osan Karjalaa, tuolloin yli 400 000 karjalaista joutui jättämään kotinsa. Karjalainen heimo hajaantui ympäri Suomea; saman paikkakunnan asukkaat sijoitettiin kuitenkin samalle alueelle uudelleen myös jäljelle jääneessä Suomessa. Laatokan Karjalan ja Karjalankannaksen alueita kutsutaan myös luovutetuksi Karjalaksi. Rajan taakse jääneet kaupungit ovat Viipuri, Sortavala ja Käkisalmi.

Karjalaisuus ja karjalainen kulttuuri

Vaikka jokainen Karjalan alue on kulttuurisesti omaleimainen, yhteisiäkin tekijöitä löytyy. Karjalaisia on pidetty iloisina, seurallisina ja herkkinä ihmisinä. Ruokakulttuuri erilaisine piirakoineen ja uuniruokineen on myös koko Karjalaa yhdistävä tekijä, samoin tiiviiden sukulaissuhteiden värittävä tapakulttuuri. Karjalaisten käyttämä puheenparsi sen sijaan erottaa eri alueita toisistaan.

Siirtokarjalaiset joutuivat sopeutumaan uusiin ympäristöihin ja aloittamaan elämänsä uudelta pohjalta. Kotiseutua ja omaa kulttuuriperintöä ei kuitenkaan unohdettu, vaan monet karjalaiset tavat seurasivat evakkojen mukana uusille asuinsijoille. Karjalaiset toivat mukanaan omaa itäistä perinnettään, mikä rikastutti myös läntisempien alueiden ihmisten elämää. Monet karjalaiset traditiot ovat tänäkin päivänä osa suomalaista tapakulttuuria: kaikille tuttuja esimerkkejä ovat karjalampiirakat ja palmusunnuntain virpolorut. Rotinoiden vieminen on myös esimerkki elävästä karjalaisesta perinteestä. Karjalaisen tavan mukaan synnyttäneelle äidille vietiin ruokatuomisia, jotka sisälsivät herkullista syötävää. Rotinat toimitettiin mahdollisimman tuoreina, mielellään vielä lämpiminä.

Perinnetuokio: Karjala ja karjalaisuus

- Tuokion alkuun voi kysyä lapsilta onko heillä sukujuuria Karjalassa. Lapsia voi myös jo etukäteen pyytää keskustelemaan omista sukujuuristaan vanhempien tai isovanhempien kanssa.
- Ohjaaja voi halutessaan kertoa omista sukujuuristaan tai kerhoon voi kutsua vieraaksi jonkun esimerkiksi oman seuran jäsenen kertomaan Karjalasta tai karjalaisuudesta.
- Ohjaaja voi lyhyesti ja omin sanoin kertoa karjalasta ja karjalaisuudesta esim. tämän materiaalin perusteella.
- Kirjastosta tai omalta seuralta voi kysyä lainaan Karjalan karttaa, johon tutustutaan yhdessä lasten kanssa. Karttaan tutustumisen jälkeen voidaan piirtää tai askarrella omat kartat.

Kansanmusiikki ja kansantanssit

8.2

Kansanmusiikki

Karjalaa pidetään perinteisesti soiton ja laulun maana, jossa lauletaan niin iloista kuin suruistakin. Vanhimmat laulumme olivat kalevalamittaisia runoja. Laulut opittiin kuuntelemalla ja ne kertoivat ihmisten elämänpöörästä. Pohjois-Karjalassa ja Vienassa näitä runoja lauloivat miehet, joiden kertomukset vilisivät sankareiden urotöitä. Laatokan Karjalassa ja Karjalankannaksella runolaulu oli sen sijaan naisväen kontolla: heidän lyyriset laulunsa kertoivat naisen elämän iloista ja suruista. Häissä ja hautajaisissa laulettiin itkuvirsiä, jotka kertovat eroamisen ikävästä. Kalevalamittaisissa lauluissa melodia toistui samanlaisena säkeistöstä toiseen. Laulu jatkui niin kauan kuin laulaja jaksoi tarinaansa kertoa; mitään kiinteää kaavaa lauluissa ei ollut.

Kalevalamittaisista lauluista siirryttiin hiljalleen riimillisiin kansanlauluihin. Varsinaista uusien riimillisten laulujen kulta-aikaa Suomessa oli 1800-luku, jonka loppuun mennessä uudenlaiset kansanlaulut ehtivät Karjalaankin. Yleisimmät Suomessa laulettu uudet laulut olivat rekilauluja, jotka muodostuivat kahdesta keskenään loppusointuisesta säeparista. Sanoja voitiin aina laulutilanteessa muuttella ja improvisoida. Rekilauluja käytettiin lähinnä nuorison piirileikkien säestyksenä.

Vanhimpia Suomessa käytettyjä soittimia olivat erilaiset pillit, torvet ja kanteleet. Puhaltimia käytettiin käytännöllisiin tarkoituksiin kuten karjan paimentamiseen sekä merkkien ja varoitusten antamiseen. Kovaääninen tuohitorvi eli luikku valmistettiin puun kuoresta. Myös pukinsarvia käytettiin soittimina. Lapsilla saattoi puolestaan olla pajupillejä ja kukkopillejä. Puhaltimien lisäksi muita merkinantovälineitä ovat olleet erilaiset räikät, helistimet, kalistimet ja kellot. Tunnetuin kansansoittimemme on yhä edelleen kuitenkin kantele – kansallissoittimemme. Kanteleella säestettiin runonlaulantaa, ja soittajat olivat yleensä miehiä. Perinteisessä kanteleessa oli viisi kieltä. Uudempia kansansoittimia on viulu, hanuri ja klarinetti.

Nykyään perinteisen kansanmusiikin rinnalla elää vahvasti uudenlainen kansanmusiikki. Nuoret innovatiiviset musiikin ammattilaiset soveltavat vanhoja kansansävelmiä ja ottavat samalla vaikutteita muista musiikinlajeista.

Kansanpuvut ja kansallispuvut

8.3

Kansanpuvut

Kansanpuvuilla tarkoitetaan niitä perinteisiä juhla- ja arkiasuja, joita talonpoikaisväestö käytti 1700- ja 1800-luvuilla. Kansanpukujen ilme vaihteli paikkakunnittain, mutta toisaalta puvustus säilyi melko muuttumattomana vuosisatoja. Muodin vaihtelut eivät siis juurikaan kansanpukuihin vaikuttaneet. Vaatteet valmistettiin itse

Kansantanssi

Kansan keskuudessa on tanssittu aina. Tanssi on kuulunut kiinteästi erilaisiin juhlatilaisuuksiin: esimerkiksi hääjuhlat ja sadonkorjuun päättäneet kekri ovat olleet tanssintäyteisiä. Suomessa ja Karjalassa vanhinta tunnettua tanssikerrostumaa edustavat laulutanssit ja piirileikit. Laulutanssit eivät olleet ennalta määrättyjä, vaan tanssi kulki aina tilanteen mukaan. Ajallisesti laulutansseja seurasivat piirileikit, joita taas seurasivat Ranskasta lähtöisin oleva menuetti ja puolalainen polska. Suosituimpia ja laajimmalle levinneitä tansseja olivat kuitenkin Englannista lähtöisin olevat kontratanssit ja varsinkin neliössä tanssittava katrilli. Karjalassa kontratansseihin lisättiin vielä tyypillinen kisavuoro, joka oli improvisoitua tyttöjen ja poikien välistä kisailua ja taidonnäytteitä. 1900-luvulle tultaessa ei ryhmätansseja enää juurikaan tanssittu. Niiden paikan olivat ottaneet erilaiset paritanssit, kuten valssi, polkka, jenkka ja masurkka.

Karjalaiset tanssit ovat saaneet muuta maata enemmän vaikutteita Venäjältä, mutta silti karjalaiset eivät koskaan ole menettäneet omaa vaatimatonta mutta ylvästä tanssitapaansa. Karjalaiset tanssit ovat täsmällisiä, mutta toisaalta niihin on usein liitetty muualla Suomessa tuntemattomampi improvisaatio-osa.

Kansantanssi elää vahvasti lukuisten harrastajien keskuudessa. Se on oiva harrastus niin lapsille kuin aikuisille, vaativan tanssitaiteen ystäville ja omaksi ilokseen tanssiville.

Perinnetuokio: Kansanmusiikki ja kansantanssi

- Kuunnellaan yhdessä kansanmusiikkia ja käydään ohjaajan kanssa läpi perusasioita kansanmusiikista. Musiikin mukana voidaan myös piirtää tai maalata tai pitää vaikkapa levyraati. Jos kansanmusiikkilevyjä ei löydy omasta takaa voi niitä lainata kirjastosta, josta voi etsiä myös kansanmusiikkiin liittyviä kirjoja.
- Kirjastosta voi etsiä myös kansantansseihin liittyviä videoita.
- Kansantanssien maailmaan lapsia voi tutustuttaa ”Laululeikkejä” osiossa olevien leikkien avulla.

Arkivaatteet olivat yksinkertaisia ja tarkoituksenmukaisia; niiden kanssa täytyi voida työskennellä päivittäin. Kesäisin saatettiin eellä lähes paitasillaan, kylminä talvipäivinä tarvittiin luonnollisesti myös lämpimiä päällysvaatteita. Värikkäät koristelut ja kirjailut kuuluivat lähinnä juhlapukeutumiseen, kirkkomatkoille ja perhejuhliin. Juhlavaatteet olivatkin kaikessa näyttävyydessään varallisuuden mittari ja osoitus vakaasta asemasta kyläyhteisössä. Pukeutumisesta näki myös naisen siviilisäädyn: naimattomalla naisella oli nauhalla sidotut pitkät hiukset, kun taas naimisissa olevat naiset peittivät hiuksensa päähineellä.

Naisen vaatetuksen perusosat olivat paita, liivi, pitsein ja kirjailuin koristeltu esiliina sekä päähine. Naisväen värikkään pukeutumisen vastakohtana oli luterilaisten miesten yksinkertainen vaatetus: paita, jonka päälle puettiin naapurissa kyläillessä musta liivi ja kirkkoon mentäessä housut ja päällystakki eli viitta. Ortodoksisen Karjalan miehet taas olivat hyvin erinäköisiä värikkäissä ja näyttävästi kirjailluissa paidoissa, jonka lisäksi kaulaan kietaistiin usein huivi ja jalkaan vedettiin pitkävaraiset saappaat.

Kansallispuvut

Suomalaiset virallisesti hyväksytyt kansallispuhumallit perustuvat talonpoikaisväestön 1700- ja 1800-luvuilla käyttämiin alueilleen tyypillisiin juhlapukuihin. Kansallispuvukujia alettiin käyttää 1800-luvun lopulla kasvaneen kansallisuusaatteen myötä. Silloin koottiin ensimmäiset kansallispuhumallit ja kannustettiin pukujen käyttöön juhlatilaisuuksissa. Mallit perustuvat tarkkoihin tutkimuksiin ja lähteisiin. Jokaisella kansallispuvulla on esikuvansa menneisyydessä.

Kalevala

Mikä Kalevala on?

Kansalliseepoksemme Kalevala on rikkaan karjalaisen runonlauluperinteemme kirjallinen kokoelma. Se käsittää suuren osan vuosisatojen saatossa sukupolvelta toiselle periytyneitä runoja, joita kerrottiin laulamalla. Kalevalan runomitta on karjalaisten runojen tapaan nelipolvinen trokee.

Kalevalan synnyttäjänä toimi Elias Lönnrot. Hänen usean Vianan Karjalaan suuntautuneen keruumatkansa tuloksena syntyi kansallisten runojen kokoelma. Lönnrot tapasi matkoillaan vanhoja runonlaulajia, joiden laajan muistitiedon hän kirjasi ylös. Nämä runot Lönnrot julkaisi Kalevalana ensimmäisen kerran vuonna 1835. Lönnrot ei kuitenkaan tyytynyt tähän vaan jatkoi vielä runomateriaalin tallentamista. Alku-Kalevalaa huomattavasti laajempi, ja nykyään lopullisena tuntemamme, versio Kalevalasta ilmestyi vuonna 1849.

Lönnrot piti oikeutenaan lisätä ja muokata runoja saadakseen aikaan jouhevan ja tarinallisesti yhtenäisen kokonaisuuden. Voidaan sanoa, että Kalevalan pohja

Kansallispuvut on juhlapuku. Se soveltuu juhla-asuksi kaikkiin arvokkaisiin tilaisuuksiin perhejuhlista aina itsenäisyyspäivän vastaanottoon. Kansallispuvun on kuitenkin oltava asianmukainen kokonaisuus kaikkein osineen ja koruineen, ylimääräiset vaatekappaleet ja korut eivät kuulu pukuun.

Karjalaisissa kansallispuvuissa päävärit ovat luonnonvaalea ja -musta, indigonsininen ja mataranpunainen. Pukujen koristelu on näyttävämpää ja runsaampaa kuin läntisemmässä Suomessa. Hameet ovat kauttaaltaan tiheästi laskostettuja ja malliltaan kapeampia kuin lännessä. Esiliinat ovat Karjalassa poikkiraidoitettuja erilaisilla nyplätyillä pitseillä ja kirjailuilla. Karjalaisissa puvuissa käytetään päähineenä huntua tai sorokkaa. Tyttöjen päähineenä on tinanastoin koristeltu säppäli tai kovitettu pinteli.

Perinnetuokio: Kansanpuvut ja kansallispuvut

- Jos mahdollista, tuokaa tai lainatkaa erilaisia kansallispuvukujia esiteltäväksi lapsille. Kansallispuvukujen kuvia voi katsella myös kirjoista, joita voi kysellä kirjastosta. Käydään yhdessä läpi perusasioita kansanpuvuista ja kansallispuvuista.
- Katsellaan esimerkki puvuista tai kuvista puvun eri osia, kauniita kirjailuja ja perinteisiä värejä.
- Piirretään mallista kansallispuvukujia ja käydään samalla läpi karjalaisille kansallispuvuille tyypillisiä värejä.
- Jos omassa tai naapuriseurassa toimii kansantanssiryhmä, voitte pyytää sen jäseniä esittelemään pukujaan lapsille. Tällöin voitte samalla tutustua myös kansantanssiin ja kansanmusiikkiin.

ja tunnelma ovat kiistatta perinteisiä ja perustuvat muinaisiin karjalaisiin runoihin, mutta vasta Lönnrot kasasi kokonaisuuden yhtenäiseen painokelpoiseen muotoon.

Kalevala koostuu viidestäkymmenestä runosta, jotka Lönnrot suunnitteli eepiseksi jatkumoksi. Tapahtumat sijoittuvat Kalevaan ja Pohjolaan. Sankareina seikkailivat mm. Väinämöinen, Lemminkäinen, Joukahainen, Louhi ja Kullervo. Tarinat rakentuvat Pohjolan ja Kalevalan välisen jännitteen varaan. Tarunhoitoisen sammon taonta ja lopulta sen tuhoutuminen ovat yksi tunnettu osa myyttistä ainesta.

Karjalan syntyaikoina 1800-luvun puolivälissä Suomessa alkoi voimistua kansallinen identiteetti. Vuosisadan loppua kohti suomenmielisyys ja heräävät itsenäisyyspyrkimykset voimistuivat. Suomalaisuuteen haettiin vahvistusta kansan uljaasta menneisyydestä, ja Kalevala oli oiva apu ja lähde historian sankaritekojen muistelmiselle. Kalevalan maailma oli tuolloin taiteilijoiden paljon suosima aihe. Toki Kalevala on vaikuttanut tai

teeseen ja koko yhteiskuntaamme myös myöhemmin aikoina. Etenkin Kalevalainen nimistö kuuluu erottamattomasti suomalaiseen arkipäivään. Sampo, Pohjola ja Kaleva ovat kuuluisia yritysmaailman vaikuttajia, kun taas Aino, Tapio ja Väinö ovat etuniminä muistumia kansanrunoistamme.

Sananlaskuja Kalevalasta

”Niin laulan hyvänki virren, kaunihinki kalkuttelen tämän iltamme iloksi, päivän kuulun kunniaksi.”

”Mieleni minun tekevi, aivoni ajattelevi lähteäni laulamahan, saani sanelemahan.”

”Sanat suussani sulavat, puheet putoelevat, kielelleni kerkiävät, hamphilleni hajoavat.”

”Harvoin yhtehen yhyimme, saamme toinen toisihimme, näillä raukoilla rajoilla, poloisilla Pohjan mailla.”

”Vesi on vanhoin voitehista, Jumalan parantajista.”

”Syötä vieras sanoilla, kunnes keitto kerkeävi.”

Perinnetuokio: Kalevala

- Lapsille voi lukea tai kertoa Kalevalan tarinoita, esimerkiksi seuraavista kirjoista:
  - Mäkinen, Kirsti: Suomen lasten Kalevala (saatavana myös äänitteenä).
  - Kunnas, Mauri: Koirien Kalevala
  - Haavio, Martti: Kalevalan tarinat
  - Elmgren-Heinonen, Tuomi: Lasten Satu-Kalevala
- Kalevalan tarinoita voi lukea lapsille myös useammalla kerhokerralla esimerkiksi kerhon ”loppusatuna”.

- Tarinoiden pohjalta voidaan myös piirtää, askarrella, tehdä pieniä näytelmiä tai pantomiimeja jne. Kerholaiset voivat myös tehdä Kalevalan hahmoista ryhmätöinä pieniä esitelmiä tai julisteita.
- Kalevalaa käsittelevään kerhokertaan voi yhdistää mukavaksi lisäksi seuraavat leikit, joita voi toki leikkiä muulloinkin:

Hippaleikki

Yksi on Ilmarinen (hippa), muut ovat tuulia, joita Ilmarinen yrittää ottaa kiinni. Ilmarisen saadessa tuulen kiinni tämä jähmettyy paikalleen. Kiinniotettuja tuulia voi vapauttaa ryömimällä jalkojen alta. Leikkiin voidaan valita myös useampia kiinniottajia. Kiinniottajia kannattaa vaihtaa välillä.

Patsaiden tekeminen (pariharjoitus)

Leikitään kuvanveistäjää. Lapset muotoilevat toisistaan vuorotellen patsaita Kalevalan hahmojen pohjalta, esimerkiksi Pohjan akka, Ilmarinen, Väinämöinen. Lapset muotoilevat toisistaan patsaita vuorotellen ja ohjaaja kertoo mikä hahmo muovailtaan. Harjoituksessa ei puhuta, mistä on hyvä muistuttaa lapsia etukäteen.

Rakennetaan Sampo

- Rakennetaan Sampo ryhmissä tai parityönä käyttäen esimerkiksi tuoleja ja kankaita, maitopurkkeja, sanomalehtiä, pahvia tms.

TAI

- Rakennetaan Sampo ulkona lumesta, hiekasta, oksista, kävyistä tms.

TAI

- Muodostetaan kerholaisista Sampo eli ”kone”, joka pitää ääntä. Ryhmä muodostaa yhteisen rykelmän liittymällä vuorollaan koneen osaksi, yhdistävänä tekijänä voi olla, että jokaisen on oltava kosketuksissa johonkin toiseen koneen osaan.

Lähteet

- Härmä, Kaleton. Malinen: Lyökäämme käsi kätehen! – Karjalaista perinnetietoa lasten ohjaajalle
- Minun Karjalani Internetpalvelu